

Насоки за преструктуриране на земеделските стопанства в България

Докторант СТАНИМИР АНДОНОВ
СУ „Св. Климент Охридски” – София
E-mail: stanimir.andonov@gmail.com

Раздробяването на земеделската земя, което настъпи след извършената поземлена реформа от 1989 г., затрудни развитието на аграрния сектор у нас. Силната разпокъсаност на земята не способва за мащабно създаване на модерни и печеливши ферми, които да бъдат основа за съвременно и устойчиво развитие на земеделието в нашата страна.

Целта на настоящето изследване е въз основа на анализ да се очертаят тенденциите на организационно-стопанското преструктуриране в българското земеделие в периода непосредствено преди и след членството на страната в ЕС. Същевременно се прави сравнителен анализ с останалите 11 новоприсъединили се страни - членки на ЕС, за развитието на аналогичните процеси при тях.

В изследването са използвани следните научни методи: сравнителен анализ, метод на статистическите групировки. Чрез анализ на данните и информацията се изследват структурните промени в земеделските стопанства за периода 2003-2010 г., включително промяната на броя и площта на стопанствата, също така промените, свързани с юридическия статут. Проследява се тенденцията за промяна на използваната земеделска площ (ИЗП) и броя на стопанствата на база размер на стопанството.

Специално внимание в статията е отделено на възможността за консолидация на земята чрез комасиране на площите, като възможен инструмент, свързан с преструктурирането на земеделските стопанства у нас.

Увод

След 1989 г. собствеността е възстановена в реални граници и е налице фрагментация на парцелите. Тези малки парцели целят да задоволят продоволствените нужди предимно на собствениците си и обикновено не разполагат с ресурс да предложат продукцията

на пазара. Подобно състояние на собствеността не способва за създаването и развитието на устойчиво земеделие, за повишаването на производителността на труда и за създаването на нормални отношенията между собствениците на земя и земеделските производители. Процесът за връщане на земята има редица несъвършенства, независимо че отговаряше на желанията на хората и беше подкрепен от всички политически сили.

В навечерието на присъединяването на България към ЕС, в очакване на получаване на субсидии по схемите за директни плащания се забелязва тенденция към намаление на пустеещите земи, за сметка на стопанисваните площи, съкращаване на броя на земеделските стопани и увеличаване на обработваемата площ на един стопанин. Появиха се и позитивни примери на доброволна комасация в някои землища. Темповете обаче бяха много бавни поради редица проблеми и несъвършенства както в нормативната база, така и поради липсата на практически опит и финансиране.

Уедряването на стопанствата бе стимулирано от прилагането на ОСП на ЕС, особено със субсидиите по първи стълб, свързани с директните плащания. Тъй като се заплаща на единица площ, едрите стопани се оказват най-големите бенефициенти на субсидиите. Това им даде допълнителен стимул и възможност за изкупуване или арендуване на големи участъци земеделска земя, за разлика от дребните производители, които не разполагаха с подобни възможности. Засили се дуалистичният характер на българското земеделие, а именно - ограничен брой много едри стопанства и множество дребни ферми.

Целта на настоящата статия е въз основа на анализ да се очертаят тенденциите на организационно-стопанското преструктуриране на българското земеделие в периода непосредствено преди и след присъединяването на страната към ЕС. Да се направи сравнителен анализ на процесите за преструктуриране на земеделските стопанства в останалите 11 нови страни - членки на ЕС.

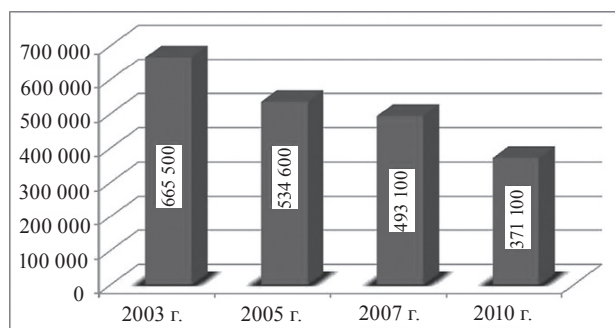
Анализ на структурните промени на земеделските стопанства

Преброяването на земеделските стопанства през 2010 г., въз основа на изискванията на Закона за преброяване на земеделските стопанства¹, показва ясно изразена тенденция към намаляване на техния брой. Тази тенденция датира от началото на новия век, но получи допълнителен тласък след присъединяването на страната ни към ЕС.

Общият брой на земеделските стопанства през 2010 г. намалява с 44%, в сравнение с 2003 г. Както става ясно от графиката, най-големият спад се осъществява в периода 2007-2010 г., когато страната вече е част от ЕС. Основна предпоставка за наблюдавания спад са допълнителните стимули, които стопаните получават по различните програми на ЕС, и особено директните плащания. Същевременно трябва да отбележим, че земеделието не може да бъде достатъчно ефективно, ако е разпокъсано. Това затруднява обработването на земята, не позволява оптимизирането на разходите и не дава възможност за подобряването на конкурентоспособността. В болшинството от случаите малките стопанства не разполагат с достатъчно възможности за инвестиции в съвременна техника и продължават да влагат много човешки труд.

Интересно е да се направи сравнение с останалите 11 новоприети страни - членки. Дан-

¹ Закон за преброяване на земеделските стопанства в Р България през 2010 г., ДВ, 2009 г.

Фиг.1 Брой земеделски стопанства в България (2003-2010 г.)

Fig.1. Number of agricultural holdings in Bulgaria (2003-2010)

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика“, ПЗС, 2010 г.
Source: Ministry of Agriculture and Food, “Agrostatistic”.

ните показват ясно изразена тенденция на намаление на броя на земеделските стопанства във всички държави, с изключение на Малта, където е налице ръст от 17%. България регистрира един от най-високите спадове на броя на стопанствата, като се нарежда малко след Чехия и Естония (табл. 1).

Средният спад на наблюдаваните за периода страни е 19%, т. е. нашата страна надхвърля сериозно средните стойности за ЕС. При повечето държави има различни фактори, които влияят на динамиката на промяната. Нивото на развитие на отрасъла например е много неравномерно. Докато в някои от страните текат процеси за реструктуриране на стопанствата, в други - като Полша, Унгария, Словакия и Словения, тези процеси не са толкова мащабни, защото е запазена подобратата организация от миналото. Например някъде е запазена частната собственост - Унгария и Полша.

Същевременно трябва да отбележим, че България и Румъния предприеха най-дълбоките промени в поземлената собственост и в аграрната политика, което забави стабилизирането на сектора.

Интересен е анализът на динамиката на земеделските стопанства от гледна точка на техния юридически статут (табл. 2). Най-голямо намаление в периода 2003-2010 г. регистрират земеделските стопанства на физически лица - с 45%, и на кооперациите - с 53%. В същото време броят на търговските дружества нараства със 157%. Това показва, че тече процес на реструктуриране на земеделските стопанства, свързан с намаляването на стопанствата на физическите лица и ръст на стопанствата на търговските дружества. Въпреки това обликът на нашето земеделие продължава да се определя от стопанствата на физически лица - над 98%.

Важно е да проследим друг количествен показател, който измерва процесите в земеделския сектор и е свързан с използваната земеделска площ (ИЗП). В таблица 3 е представена динамиката на ИЗП за различните видове стопанства от гледна точка на юридическия им статут.

Таблица 1. Брой на земеделските стопанства в 12-те нови членки на ЕС (период 2003-2010 г., в хил.)
Table 1. Number of agricultural holdings in 12-th new EU members (period 2003-2010, in thsd.)

Страни Countries	2003	2005	2007	2010	Промяна 2003-2010
България	665,5	534,6	463,1	371,1	-44%
Чехия	45,8	42,3	39,4	22,9	-50%
Естония	36,9	27,8	23,3	19,7	-47%
Кипър	45,2	45,2	40,1	38,8	-14%
Латвия	126,6	128,7	107,8	83	-34%
Литва	272,1	253	230,3	199,9	-27%
Унгария	773,4	714,8	626,3	577	-25%
Малта	11	11,1	11	12,9	17%
Полша	2 172,2	2 476,5	2391	1505,7	-31%
Румъния	4 484,9	4 256,2	3 931,4	3 856,3	-14%
Словения	77,2	77,2	75,3	74,7	-3%
Словакия	71,7	68,5	69		

Източник: Евростат, 2012 г. и собствени изчисления.
Source: Eurostat, 2012 and own calculations.

Таблица 2. Брой и юридически статут на земеделските стопанства (период 2003-2010 г.)
Table 2. Number and legal entities of agricultural holdings (period 2003-2010)

Юридически статут на земеделските стопанства Legal Status of agricultural holdings	Общ брой земеделски стопанства Number of farms		Изменение спрямо 2003 г., (%) Change to Y 2003, (%)
	2003	2010	
Земеделски стопанства - общо Total agricultural holdings	665 548	371 070	-44%
Физически лица Individuals	658 594	363 620	-45%
Еднолични търговци Sole Traders	3 072	2 270	-26%
Кооперации Cooperatives	1 992	940	-53%
Търговски дружества Companies	1 518	3 900	157%
Сдружения и други Others	372	340	-9%

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика“.
Source: Ministry of Agriculture and Food, “Agrostatistic”.

Таблица 3. ИЗП на различните видове земеделски стопанства в периода 2003-2010 г. (в ха)
Table 3. Utilized agricultural area and legal entities of agricultural holdings 2003-2010 (in ha)

Юридически статут на земеделските стопанства Legal Status of agricultural holdings	ИЗП (ха) Utilized farm land (ha)		Изменение спрямо 2003 г., (%) Change to Y 2003, (%)
	2003	2010	
Земеделски стопанства - общо Total agricultural holdings	2 904 479,6	3 620 900	25%
Физически лица Individuals	879 677,8	1 226 150	39%
Еднолични търговци Sole Traders	340 861,4	539 510	58%
Кооперации Cooperatives	1 169 309,4	641 210	-45%
Търговски дружества Companies	469 197,1	1 145 820	144%
Сдружения и други Others	45 433,9	75 950	67%

Източник: МЗХ, отдел „Агростатистика“ и собствени изчисления.
Source: Ministry of Agriculture and Food, “Agrostatistic” and own calculations.

Данните в таблицата потвърждават тенденцията на увеличение на ИЗП, което е положителна предпоставка за развитието на сектора. Отново най-висок ръст бележат площите, които се стопанисват от търговски дружества. Подобна тенденция се забелязва и при другите юридически лица, с изключение на кооперациите, чиято ИЗП през изследвания период намаляват с 45%. Двете тенденции - на намаляване на броя на стопанствата и на увеличаване на ИЗП - водят до окрупняване на площите, което се стимулира от директните помощи, изплащани по линия на ОСП.

Анализът на данните показва, че въпреки трудностите, членството в ЕС влияе положително върху развитието на земеделието във всички новоприсъединили се страни. Налице е намаление на броя на стопанствата, особено в държавите, в които земеделието е важен стопански сектор. Очевидно ОСП и националните програми действат стимулиращо върху увеличаването на ИЗП на стопанствата, което създава възможности за по-висока конкурентоспособност и ефективност.

Интересно е да се направи сравнение на динамиката на ИЗП в новоприсъединилите се към ЕС страни (табл. 4). Макар че България, заедно с Румъния, стана член на Съюза три години по-късно, тя бележи най-голям ръст по този показател. Увеличението на площите

е доказателство за положителното развитие на земеделския отрасъл у нас, но се дължи до голяма степен и на различните изходни позиции на новоприсъединените страни. Държавите с развито земеделие, в които стопанствата бяха запазени в голяма степен и реформата беше по-успешна, не регистрират резки промени в размера на ИЗП. Непосредствено след нас се нареждат две прибалтийски страни - Латвия и Естония. При тях нарастването на ИЗП е съответно 20% и 18%. В четири страни е регистриран спад на ИЗП. Най-честите причини затова са използването на земеделските земи за други цели (урбанизация, промишлени нужди), както и влошаване качеството на почвите (засоляване).

Друг интерес показател за реструктурирането на земеделското производство е динамиката на броя на стопанствата и на използваната земеделска площ в отделните категории стопанства, в зависимост от техните размери. Данните по този показател са представени в табл. 5.

Данните доказват, че отбелязаното по-горе съкращаване на броя на фермите е преди всичко за сметка на стопанствата до 5 ха. Те са намалели общо с 305 хил. Най-голям ръст има при фермите между 50 и 100 ха - 138%. Прави впечатление и значителният ръст на броя на едрите стопанства - над 100 ха, които

Таблица 4. ИЗП в 12-те нови членки на ЕС (период 2003-2010 г.), в хил. ха
Table 4. Utilized agricultural area in 12-th new EU members (period 2003-2010) in thsd. ha

Страни Countries	2003	2005	2007	2010	Промяна 2003-2010
България	2904,5	2729,4	3050,7	3620,9	25%
Чехия	3631,6	3557,8	3518,1	3483,5	-4%
Естония	795,6	828,9	906,8	938,8	18%
Кипър	156,4	151,5	146	118,4	-24%
Латвия	1489,4	1701,7	1773,8	1786,4	20%
Литва	2491	2792	2649	2742,6	10%
Унгария	4352,4	4266,6	4228,6	4610,9	6%
Малта	10,8	10,3	10,3	11,5	6%
Полша	14426,3	14754,9	15477,2	14384,1	0%
Румъния	13930,7	13906,7	13753,1	13298,2	-5%
Словения	486,5	485,4	488,8	476,6	-2%
Словакия	2137,5	1879,5	1936,6		

Източник: Евростат, 2012 г. и собствени изчисления.

Source: Eurostat, 2012 and own calculations.

са се увеличи с 37%. Може да бъде направен изводът, че прилагането на ОСП е много силен стимул за уедряването на стопанствата.

Що се отнася до ИЗП, налице е рязко намаляване на площите, които се стопанисват в най-дребните ферми до 2 ха - с 54%, и тези до 5 ха - с 26%. В същото време всички останали видове стопанства обработват все по-голяма част от земеделските площи в страната. И тук прави впечатление големият темп, с който нарастват площите на стопанствата над 100 ха - с 29%.

Голямата динамика в броя на стопанствата и използваната земеделска площ се отразява върху структурата на земеползването. През 2003 г. стопанствата от 0 до 2 ха са стопанисвали 10,76% от ИЗП, докато през 2010 г. - едва 3,99%. За същия период стопанствата в категорията между 2 и 5 ха също отбелязват спад, но с по-малък темп. Същевременно расте осезаемо броят на стопанствата с над

10 ха ИЗП. Най-едрите стопанства (с над 100 ха ИЗП), през 2010 г. използват със 716 420 ха повече, отколкото през 2003 г. Това представлява почти 80% от ИЗП. На практика основният дял от увеличението на ИЗП в страната за периода 2003-2010 г. е акумулиран от едрите стопанства с над 100 ха.

Може да отбележим, че се запазва дуалистичната организационно-стопанска структура в земеделието². През 2010 г. малките стопанства обработват под 7% от ИЗП, докато само 2% от едрите земеделци стопанисват над 84% от общата ИЗП в страната.

Същевременно е налице ясно изразена тенденция за увеличение на средния размер на стопанство у нас, като за изследвания седемгодишен период ръстът е 123%, достигайки 9,8 ха. Този тренд е в унисон с текущите процеси за уедряване на ИЗП на стопанство у нас.

² Организационно-стопанско реструктуриране на българското земеделие в условията на евроинтеграция, Н. Котева, ИУСС, 2012 г.

Таблица 5. Брой и площ на стопанствата (период 2003-2010 г.) в хил. ха
Table 5. Number and utilized agricultural area (period 2003-2010) in thsd. ha

	2003	2005	2007	2010	Процент изменение Change for period (%) (2003-2010)
Земеделски стопанства, хил. бр. Agricultural holdings, in thsd. numbers	665 548	534 600	493 100	371 100	-44%
0 < 2 ха	602 438	470 680	428 560	308 800	-49%
2 < 5 ха	41 860	40 490	39 240	30 400	-27%
5 < 10 ха	9 720	10 440	10 060	10 800	11%
10 < 20 ха	3 980	4 760	5 480	12 900	101%
20 < 30 ха	1 260	1 570	1 940		
30 < 50 ха	1 190	1 330	1 630		
50 < 100 ха	1 220	1 510	1 970	2 900	138%
≥ 100 ха	3 880	3 820	4 220	5 300	37%
Използвана земеделска площ, х. ха Utilized farm land, thsd. ha	2 904 480	2 729 380	3 050 740	3 620 900	25%
0 < 2 ха	312 790	241 350	191 100	144 300	-54%
2 < 5 ха	121 710	116 930	115 460	90 600	-26%
5 < 10 ха	64 210	66 900	66 550	73 000	14%
10 < 20 ха	52 720	60 480	73 030	279 700	120%
20 < 30 ха	29 800	36 090	45 520		
30 < 50 ха	44 350	49 400	61 370		
50 < 100 ха	83 100	101 110	139 480	203 000	144%
≥ 100 ха	2 195 800	2 057 120	2 358 230	2 830 300	29%
Среден размер, ха/стопанство Average size, ha/holding	4,364	5,105	6,187	9,757	

Източник: Евростат и собствени изчисления.

Source: Eurostat and own calculations.

Основен фактор за ускоряване на процесите на реструктуриране на земеделските стопанства са директните плащания. Всъщност те дават възможност на част от бенефициентите да увеличат своята ИЗП³. Предимно от тази възможност се възползват едрите фермери. Към момента влиянието на директните плащания е сравнително незначително към средните и малките стопанства, поради философията на Схемата за единно плащане на площ (СЕПП), базирана на 1-ца площ⁴.

Комасацията, като необходим процес за уедряване на земеползването в рамките на стопанствата

Основните цели и задачи на ОСП в началото на XXI век, отбелязани в План 2000⁵ на ЕК, са следните:

- Повишаване конкурентоспособността на европейските производители;
- Продоволствена сигурност на гражданите на ЕС и ефективен контрол на качеството на продукцията;
- Интегриране на общите цели с екологичната политика в ОСП;
- Подпомагане на устойчивото земеделие;
- Създаване на алтернативни начини за доходи на европейските фермери.

Възприемайки целите на ЕС, българското правителство прие Национален стратегически план за развитието на селските райони 2007-2013 г. (СПРСР), който си поставя следните задачи:

- Развитие на конкурентно, основано на иновации, земеделие, горско стопанство и хранително-вкусова промишленост;
- Опазване на природните ресурси и околната среда в селските райони;
- Подобряване качеството на живот и разнообразяване на възможностите за заетост в селските райони.

Силната раздробеност на поземлената собственост може да бъде преодоляна чрез кон-

солидация и рационализиране на земеползването, което е условие за повишаване на производителността и постигане на по-горе изброените цели.

Процесът на уедряване на земята може да се стимулира по няколко начина, като затвърждаването на правото на собственост е най-важната икономическа предпоставка⁶. Друг съществен фактор за процеса на консолидация на земята е усъвършенстването на нормативната база за земеползването. Тя трябва да бъде насочена към формиране на рационални и ефективни по размер стопанства, за да се реализира икономия от мащаба, като в същото време се гарантират и правата на арендаторите. Голяма част от инвестициите в селското стопанство се реализират от арендаторите, които искат да имат стабилна регулативна рамка, която да гарантира вложенията им в дългосрочен план.

Сигурността в земеползването е предпоставка за интензифициране на производството, което ще допринесе за увеличение на средните добиви у нас. Благоприятен фактор за нарастване на конкурентоспособността на уедряните стопанства е и увеличението на международните цени, поради очаквания ръст на търсенето на хранителни продукти в световен мащаб. Всички тези фактори допринасят за ускоряване на процесите, свързани с консолидиране на земята.

Терминът „комасация“ в последните години придоби голяма популярност и с него се свързват част от водените политики в насока на прегрупиране и уедряване на обработваемите парцели. Според Енциклопедията на БАН от 1999 г.⁷ „Комасацията е мероприятие за групиране на имоти, земеделски стопанства, благоустрояване на земята и укрепване на частната собственост върху земята. Осъществява се от държавата, обикновено се решава с референдум“.

Други специалисти⁸ използват подобен термин - „консолидиране“, идващ от англий-

³ Организационно-стопанско реструктуриране на българското земеделие в условията на евроинтеграция, Н. Котева, ИУСС, 2012 г.

⁴ Оценка на ефектите от прилагане на ОСП на ЕС върху земеделските стопанства, Х. Башев, ИУСС, 2012 г.

⁵ ЕК, „План 2000“, Брюксел, 2007 г.

⁶ Средносрочни приоритети на селскостопанската политика на България, Р. Попов, София, 2011 г.

⁷ Българска енциклопедия, БАН, 1999 г.

⁸ НЦАН, ИП „Н. Пушкиров“, Актуални проблеми на комасацията на земята в България, 2007 г.

ския термин „land consolidation”, който също означава процес на уедряване на земята. Уедряването и прегрупирането на участъците, независимо кой термин се използва, има за цел да реши проблема с разпокъсаността на поземлената собственост и да стимулира дългосрочните инвестиции в земеделието, рационалното обработване на почвата и ефективното използване на земеделската техника. Всичко това води до увеличаване на добивите и на производителността на труда, нарастването на доходите на заетите и съкращаване на разходите.

Съществуват различни видове комасация на земеделската земя. В зависимост от броя на имотите, в които ще бъде групирана притежаваната от собственика земя, комасацията може да бъде:

- **Пълна** - на всеки от участниците в нея се отрежда само един единствен имот, който обединява всички негови участъци до момента;

- **Умерена** - всеки от участниците получава два и повече имота. Броят им се свързва с почвеното и релефно разнообразие в района;

- **Консервативна** - при нея става частично събиране, в определени местности на землището на населеното място, на притежаваните имоти от всеки участник.

В зависимост от броя на собствениците - участници, комасацията бива:

- **Обща** - обхваща земите на всички земеделски стопани в даденото населено място;

- **Частична** - обхваща земите на отделни стопани, които правят заменки със земи от държавния поземлен фонд.

Комасацията е едно от средствата, които могат да решат проблемите със земеползването у нас. В тази връзка бе създаден екип от експерти по съвместен българо-холандски проект „Стратегия и програма за комасация в България”. Този проект беше реализиран в съответствие с одобрената концепция на Министерство на земеделието и храните (МЗХ) за управление на поземлените отношения и комасация на земеделските земи. Резултатът от проекта е приемането на Стратегия за комасация в България, устойчиво използване на земите в България 2007-2013 г. Холандският

партньор не е избран случайно: страната на „ниската земя” има успешен опит в комасацията на земя и на практика няма неизползвани земеделски площи.

Целта на изготвения документ⁹ е да очертае главните насоки за бъдещи промени в законодателството, свързани с необходимите промени в редица нормативни актове като: Законът за собствеността и ползването на земеделски земи, Законът за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд, Законът за наследството, Законът за арендата в земеделието и др.

Процесите, свързани с уедряването на парцелите, извеждат комасацията като метод на едно от челните места по значение, допринасящ за устойчивото развитие и постигане на баланс между обществените интереси и тези на физическите и юридическите лица.

Задачите и целите на Стратегията за комасация в България са свързани с целите на Националния стратегически план за развитие на селските райони за периода 2007-2013 г. и са в съответствие с най-новите европейски и световни акценти в поземлената политика.

В документите на Организацията за селско стопанство и прехрана на Обединените нации (ФАО) изрично се подчертава¹⁰, че обединяването на земите не трябва да се разбира „като просто преразпределяне на участъци земи, провеждано с цел отстраняване на последствията от поземлената раздробеност.

В действителност обединяването на земите е свързано с широките социално-икономически реформи още от времената на неговото първоначално провеждане в Западна Европа. Основното внимание в проектите по обединението на земите се премества от аспектите на реструктуризация на селското стопанство към осигуряване на по-ефективно многоцелево използване на селските територии посредством балансиране на интересите на селското стопанство, съхраняването на ланд-

⁹ Стратегия за комасация в България, устойчиво използване на земите 2007-2013, София, 2006 г.

¹⁰ ФАО. Исследования по вопросам земледелия. Разработка концепции экспериментальных проектов консолидации земель в Центральной и Восточной Европе. Рим, 2005 г.

шафта, запазването на околната среда, рекреацията и транспорта, особено, когато е нужно да се задела земя за строителство на важни пътища”.

При днешните реалности не може да се търси единствено техническо групиране на парцелите, а ефективни начини за управление на поземлената собственост в дългосрочен план.

Понастоящем са налице землища с няколко собственика, разполагащи с различни по обем и местоположение парцели. Всеки парцел има различен потенциал за отглеждане на земеделски култури. Успешното уедряване на парцелите изисква да бъде изградена адекватна нормативна база. Задължително условие е създаването на Закон за комасацията, тъй като предишният законодателен проект не беше приет от Народното събрание. Необходимо е да бъде създаден и правилник за прилагането на законовия акт.

Независимо от липсата на закон, който да регламентира отношенията в процеса на комасация, налице е вече успешен проект на комасация в с. Катунец, обл. Ловеч. Мероприятията, които бяха обхванати от проекта, са рехабилитация на 14 км от основните селскостопански пътища, създаване на напоителна система на 5 000 дка, три микроязовира, туристическа пътека от 28 км, туристически заслон, залесяване покрай рехабилитираните пътища, както и изготвянето на някои препоръки за обновяване на урбанизираната територия. (Проект на МЗХ, Холандската правителствена служба по управление на земите и водите DLG и Местният комитет на собствениците на земя от с. Катунец).

Според Българската асоциация на собствениците на земеделски земи (БАСЗЗ), през настоящата година започват 5 нови проекта за комасиране на земеделски земи - в с. Момина църква (обл. Бургас), с. Студена (обл. Хасково), гр. Смядово, с. Друмево (обл. Шумен) и с. Раздел (обл. Ямбол).

Въпреки липсата на специален закон за комасацията, през 2007 г. Народното събрание все пак регулира част от отношенията, с цел подпомагането на доброволната комасация.

Законът за собствеността и ползването на земеделските земи (ЗСПЗЗ) претърпя промени, с цел включване на членове за доброволна комасация на земята. Измененията уреждат процедурите за промяна на границите на земеделските имоти и изменение на картите на възстановената собственост. Измененията създават законови предписания за включване на държавна и общинска земеделска земя в проектите за комасация на земята. Създават се възможности за изготвяне на комасационни планове, които, освен промяна на границите на земеделските имоти, включват и мерки, свързани с инфраструктурата, напояването и околната среда.

Очевидни са проблемите, свързани с недостатъчно развитата нормативна база, капацитет и финансиране, чието отстраняване ще даде възможност за устойчиво подобряване на ситуацията в много землища. Това от своя страна би се отразило благоприятно върху усвояването на нови обработваеми площи, ръста на аграрната продукция и подобряване на благосъстоянието на българските села.

Изводи и заключение

От анализирания статистически данни могат да се направят следните изводи относно развитието на селското стопанство у нас и процесите на уедряване на стопанствата:

- В изследвания седемгодишен период е налице намаляване броя на стопанствата. По този показател страната ни заема трето място сред новоприетите страни;

- Основният спад се дължи най-вече на намалението на броя стопанства на физически лица и на кооперациите, докато най-висок ръст е отчетен при търговските дружества;

- Намаляването на броя на стопанствата е съпроводено с увеличение на размера на ИЗП. По този показател страната заема първо място сред новоприетите страни в ЕС;

- Средният размер на стопанствата се увеличава за периода, като от 4,3 ха през 2003 г. - става 9,8 ха през 2010 г.;

- Най-висок ръст е отчетен при броя на стопанствата в категорията над 10 ха и особено на тези между 50 и 100 ха. Налице е уед-

ряване и при големите стопанства - с над 100 ха;

- Наблюдава се трайна тенденция за намаляване на броя на дребните стопанства.

В заключение можем да направим извода, че ОСП на ЕС оказва силно влияние върху реструктурирането на земеделските стопанства. В резултат на действието на един от основните инструменти на ОСП - директните плащания, се ускоряват структурните процеси в земеделието у нас. Те, обаче, не спомагат в пълна степен за изграждането на рационална организационно-стопанска структура на земеделските стопанства. Нарастващата диференциация между размера на земеделските стопанства по юридически статут затвърждава статуквото на двуполусен модел, като цяло, на сектора у нас. Предизвикателство пред бъдещото развитие на отрасъла е изграждането на по-равномерен и балансиран сектор и развитие на жизнеспособни и пазарно ориентирани земеделски стопанства.

ЛИТЕРАТУРА

Башев, Х. 2012. Оценка на ефектите от прилагане на ОСП на ЕС върху земеделските стопанства. Икономика и управление на селското стопанство, №1.

Котева, Н. 2012. Организационно-стопанско реструктуриране на българското земеделие в условията на евроинтеграция. Икономика и управление на селското стопанство, №2.

Попов, Р. 2011. Средносрочни приоритети на селскостопанската политика на България. София.

Актуални проблеми на комасацията на земята в България. 2007 г. НЦАН. ИП „Н. Пушкиров“.

Българска енциклопедия. 1999. БАН.

Европейска Комисия. 2007. „План 2000“. Брюксел.

Закон за преброяване на земеделските стопанства в Р България през 2010 г. ДВ, 2009 г.

МЗХ, отдел „Агростатистика“, ПЗС’2010 г.

Национален стратегически план за развитието на селските райони 2007-2013 г., 2008 г. София.

Стратегия за комасация в България, устойчиво използване на земите 2007-2013. София, 2006 г.

ФАО. Изследвания по вопросам земледелия. Разработка концепции экспериментальных проектов консолидации земель в Центральной и Восточной Европе. 2005 г. Рим.

Eurostat, 2010.

www.investopedia.com

Guidelines for the restructuring of farms in Bulgaria

S. ANDONOV

Sofia University “St. Kl. Ohridski” – Sofia

(Summary)

The agricultural land process of fragmentation which occurs after the land reform carried out since 1989 make difficulties for agricultural sector development in the country. Strong fragmentation of the land is not conducive to large-scale creation of modern and profitable farms which could be basis for new modern and stability agricultural in our country. The aim of this study is based on analysis to show the trends of organizational - economic restructuring of farms between 2003 and 2010 in Bulgarian agriculture. At the same time it's done comparative analysis with the other eleven new EU members how is developing the similar process with them. In the study are used the following research methods: a comparative analysis, a method of statistical groups. Through the analysis of statistical data and information are examined structural changes in agricultural holdings for the period 2003-2010, including trend of changes of utilized agricultural area of the farms. As well as changed related to legal status of the holdings, also track changes of utilized agricultural area and the number of farms by farm size.

Special attention is given in the article the possibility of consolidating the earth did through land as a possible tool related to restructuring of the farm land in the country.

Key words: farms, restructuring of agricultural holdings, land consolidation, CAP, utilized farm land

Статията е постъпила в редакцията на 1.X.2012 г.